ՄԱՍԻՍ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

35ՐԴ ՏԱՐԻ — 1886 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 13 — ԹԻՒ 3852

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՇԱԲԱԹ 13 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ Ի ՊՈՄՊԷՅ ՀՆԴԿԱՅ

Ընդհանուր տեսութիւն կիմային. — Մեծագործութիւնք. — Փարսից տերութիւնը. — Հնդիկ ժողովուրդը եւ իւր կրօնական շարժմունքը։

Մի միայն պատեհ ժամանակ ի Հնդկաստան ճանապարհորդելու՝ է ցուրտ եղանակը, որ կը սկսի Նոյեմբերէն եւ կը տեւէ մինչեւ ցվերջ Մարտի։ Սոյն այս ժամանակս է նաեւ պատշաճագոյն եւ առողջագոյն եւրոպացի գաղթականաց ի Պոմպէյ բնակելու։ Անոր համար ալ քաղաքական կենաց մի միայն միջոցն այս է, յորում թէ քաղաքապետը եւ թէ միւս պաշտօնատարք ինչպէս նաեւ ճոխք յեկաց եւ ի պարապողաց, իրենց ամարանոցները թողած՝ քաղաքս կ'իջնեն բնակելու եւ գործելու։

Այս եղանակիս է որ կը շնչէ հիւսիսային արեւելեան քամին, ախորժելի ընելով Պոմպէյի կլիմայն։ Բայց այս ցուրտ համարուած եղանակիս շնչած հողմը խոնաւ է եւ թուլացուցիչ մանաւանդ քան թէ զօրացուցիչ, որու աւելի զգայուն կ'ըլլան անոնք որ չոր կլիմաներու տակ վարժած են բնակելու, բայց եւ այնպէս ամեն եկաց ամենախորժելի եղանակ մըն է այս։ Այլ հարկ է որ ամենաթեթեւ զգեստուն ինչպէս սովոր են ընելու իրենց հայրենիքը ամենէն ջերմ ամիսները։ Յորեկ ատեն եւ հովանիի մէջ ոչ երբեք նուազ գտած եմ ջերմութեան աստիճանը քան զ24 եւ 26 Ռէօմիւր։ Սակայն այս աղէկութիւնը կայ որ երեկոյեան ատեն ջերմութիւնը իջնելով անուշ ու զով քամի մը կը շնչէ, մթնոլորտը կը զովանայ եւ կը տեւէ մինչեւ ցառաւօտ։ Այս երեկոյեան ժամանակն է որ ժողովուրդը կ'օգտեցնէ իւր զբօսանաց եւ շրջագայութեանց։

Գիշերային զովութեամբ կ'անուշնայ նաեւ գիշերային քունը, եթէ չըլլան մժղանց լեզէոնք որ զայն անհանգիստ ընեն։ Ուստի եւ իրը նախապահեստ զգուշութիւն, չկայ տուն ուր մահճակալք իւրեանց պահպանիչ վարագոյրք չունենան։

Յորեկուան ջերմութեան սաստկութիւնը գլխոյ մասնաւոր պաշտպանութիւն կը պահանջէ։ Անոր համար ճարտարութիւնը հնարեր է տեսակ տեսակ ձեւով սաղաւարտաձեւ գլխարկներ, լայն եզերքով, այք որչափ տգեղ նոյնչափ ալ օգտակար են գլուխը ընդդէմ արեգին կիզիչ բռնութեանը պաշտպանելու։ Բաց ասկէ՝ հովանոցն իսկ ամենակարեւոր է, անոր համար ալ չկայ Եւրոպացի որ փողոցը ելլէ առանց ձեռքը հովանոցն ունենալու։ Եւ նոյն իսկ բնիկ ժողովուրդը սովորած է հովանոցով պաշտելու, բաց ի ռամկէն, որ անտարբերարար բաց գլխով եւ բոպիկ ոտիւք կիզիչ արեւուն մէջէն կը քալէ։

Սակայն ինչ որ ինձ գլխաւորապէս կը քաղցրանայ ի Պոմպէյ է այն յարատեւ ու չքեղ բուսականութիւնը որ ամեն ատեն այն կանաչ ու ծաղկեալ տեղւոյն դրախտանման երեւոյթ մը կուտայ։ Զիք աւելի զբօսեցուցիչ բան քան շրջել ի Պոմպէյ, ի Մալապար Հիլ, ի Քօլապա եւ այլուր, ի

զնին այն բազմաթիւ մշտադալար ամարանոցաց, այն շքեղ պարտիզաց, կանաչազարդ վայրից ու ծաղկոցաց որ մարդկային ձեռքն ու ճաշակը կանգներ է ու յարատեւ ճգամբք կ'ոռոգանէ։ Ուր հաղարուսէկ բոյսք, պտղաւէտ ծառք, ամեն եղանակի ծաղիկք բարգաւաճ կ'աճեն յապշութիւն օտարականին։ Եւ այս անդադար ողջոյն տարին, թէպէտ եւ մթնոլորտ եւ օդք իրենց խառնակութեան եւ այլայլութեան ժամանակն ունենան։

Եւ յիրաւի, աղէկ օդոյ եղանակը մինչև մարտի վերջերը կը տեւէ։ Այնուհետև մրթնոլորտը կը սկսի իւր անձրեւային փոթորկալից պատրաստութիւններն. բայց անկէ առաջ սաստիկ տաքերը կը կոխեն որ ամենայն եկաց կ'ազդեն քաղաքէն հեռանալ եւ ուրիշ հեռագոյն տեղեր ապաւինիլ։ Շատք յեւրոպացի պաշտօնատեարց և ի պարապողաց այս եղանակս կ'օգտեցնեն դառնալով յԵւրոպ։ Իսկ այնք ի գաղթականաց որ երկար բնակութեամբ և կամ ծննդեամբ գրեթէ տեղացի դարձած են, մերձաւոր գիւղեր կամ քաղաքներ կը ցրուին, եւ կամ լեռներու վրայ քաշուած եօթը ամիս անզբաղ հանգստեամբ կ'անցուցանեն, մինչեւ նոյեմբեր միւս անգամ դիրենք ի Պոմպէյ կանչէ։

Յունիսի երկրորդ շաբաթը զարմանալի կանոնաւորութեամբ մշնսունը կամ անձրեւային եղանակը կը սկսի, և անձրեւը անընդհատ ամեն օր կ'իջնէ մինչեւ սեպտեմբերի վերջերը. անձրեւը սահանաց, որ հետի գընացողաց երթեւեկը տաժանելի կ'ընեն. վասն զի կէս վայրկեան իսկ բաւական է փոզոցը ահագին լիճ մը դարձնելու։ Այս եղանակս աւելի անտանելի ընողը խոնաւութիւնն է կ'ըսեն։ Բայց և այնպէս եղանակիս ականատեսք կը վկայեն թէ չէ բոլորովին զուրկ զբօսալի ըլլալէն. վասն զի անձրեւը միշտ իրիկուան դէմ կը դադարի, թոյլ տալով ժողովրդեան մէկ երկու ժամ դուրս չրջագայութեանց ելլելու։

Այս անձրեւք եւ սաստիկ ջերմութիւնք ճշդիւ իրենց որոշեալ ժամանակին կը դադարին, եւ եղանակք իրենց չրջանն ընելով՝ ցուրտ անուանեալ, եւ զբօսալի ժամանակը կը բերեն. և այնուհետեւ հինգ ամիս յարատեւ ոչ այլ ինչ կը տեսնես բայց եթէ միակերպ կապարագոյն կապոյտ երկինք մը անամբ եւ անջուր ամենեւին։ Մի եւ նոյն արեւը անայլայլակ մէկ հորիզոնէն կը ծագի եւ միւս հորիզոնը կ'ընկղմի։ Երկիրն որ ի սկզբան անձրեւաց առատ արբեցուցմամբ ամեն դին կանաչութեամբ ու ծաղկով զարդարուեր էր, արեւուն միակերպ ու կիզիչ ջերմութենէն հետզհետէ կը ցամաքի, կը հրկիզի, եւ ուր մշակին ճիգն անկարող է ջրելու, կը չորանայ ու կը հերձոտի։ Սակայն ծառք իւրեանց կանաչազարդ հանդերձը միշտ կը պահեն, և իրենց յարատեւ կենդանութեան կանաչութիւնն է որ այս երկրիս մշանջենաւոր ամառուան կերպարանքը կուտայ։

Բնութեան գեղեցկութենէն դուրս՝ ի Պոմպէյ երկար դադարող օտարականին կարծես կամաց կամաց ամենայն ինչ հասարակ ու ռամիկ կը սկսին երեւնալ։ Գուցէ ըսածս վրիպակ ըլլայ, մինչդեռ այք քան զիս արդարադատ իրաւապէս գուցէ հաստատեն թէ Պոմպէյ աշխարհիս ամենէն գեղեցիկ եւ նշանաւոր քաղաքներէն մէկն ըլլայ։ Ցայտ է թէ Հնդկաց աշխարհին առաջին կարգի քաղաքն է, ըստ հասարակաց վկայութեան։ Եւ կան յիրաւի նորաշէն գեղեցիկ բնակարանք ասդիս անդին ցրուած, որ ընդհանրապէս արեւելեան բընակարանաց կնիքը կը կրեն. սակայն բնիկ ժողովրդեան սեփականեալ քաղաքը՝ հին, մութ, տգեղ և կարծես վատառողջ տուներու կոյտ մըն է։ Կարծես նախախնամութիւն մը ըլլալու է, եթէ կարելի է ըսել, քամիով արծարծեալ հրդեհ մը, որ այն երկայնաշար հնացեալ, աղտեղի եւ աննշան տանց մէկ ու կէս մղոնի գիծը առնու լափէ, նորաշէն եւ առողջագոյն քաղաքի մը ասպարէզ բանալով։

Ցայտ է թէ այս ըսածէս կ'որոշին Եւրոպացի դաղթականաց մեծագործութիւնք որ ի Ֆորդ, նախկին բերդը, կառուցած են, հեռի բնիկ ժողովրդեան քաղաքէն։ Բայց եւ ասոնք իրենց գոթացի ճարտարապետութեան միակերպ ոճովը աչք կը յոգնեցնեն. թող որ կարծես գոթացի ճարտարապետութիւնը անպատշաճ է հնդկային կլիմային։

Տեղւոյս մեծագործութեանց մէջէն հարկ

է յիշել Կալէսի իշխանին յիշատակարան ձիաւոր արձանը, զոր Սասուն ճոխ հրէային կանգնել տուած է ի յիշատակ իշխանին այցելութեան ի Հնդիկս, եւ որու համար ծախած է 12,500 լիրա սդէրլին։ Արձանին բարձրութիւնը, ոտքէն մինչեւ գագաթը, է գրեթէ տասներեք անգղիական ոտք։ Կրանիդ քարէ մեծ պատուանդանի մը վրայ կանգնած է, որու բարձրութիւնն ալ է տասնուչորս ու կէս ոտք։ Զիշխանը ներկայացուցած է զօրավարի դգեստով, գլուխը բաց, սաղաւարտը ալ ձեռքով վար բռնած ի նշան ողջունի։ Պատուանդանին երկու կողմը կան երկու թափծու քանդակներ, որք կը ներկայացնեն ընդունելութեան օրուան տեսարաններ։

Զոյգ Կալէսի իշխանին յիշատակարանին կուգայ գուցէ Հնդկաց կայսրուհւոյն յիշատակարան արձանը, ողջոյն ճերմակ մարմարիոնէ։ Ցայսմ զկայսրուհին ներկայացուցած է բարձր գահու մը վրայ բազմեալ գոթական աշտարակի մը ամպհովանւոյն ներքեւ։ Այս յիշատակարաններս կանգնողն եղած է Հնդիկ իշխան մը, որու համար ծախած է 18,000 լիրա սդէրլին։

Բաց ի վարչութեան գոթացի մեծակառոյց շէնքերէն, միւս Եւրոպացի գաղթականաց բնակարանք որ ի Ֆորդ՝ ընդհանրապէս արեւելեան ոճով տանց կոյտ են, որ գրեթէ բոլոր Փարսից ստացուածք են։ Փարսիք իրենց գործունէութեամբը, խնայողութեամբը եւ աջալրջութեամբը, ոչինչ դրամագլխով կը սկսին, դետին կը ստանան, տուներ կը կանգնեն և ծանր գնով Եւրոպացւոց կը վարձեն։ Հիմա Պոմպէյի տեսարք գրեթէ Փարսիք են։ Ողորմելի տուն մը ի Ֆորդ, ուր է բոլոր առեւտրական եւ վարչական կեանքը, երկու կամ երեք սենեկօք, տասական վարձք կը բերէ 120-160 ռուփի։ Ասոր համեմատութեամբ կան քիչ մը աւելի մեծ տուներ, և գլխաւորապէս արքունի փողոցին վրայ, որ տարին կը բերեն մինչև 1,000 եւ աւելի ռուփի։

Սակայն բոլոր այս այլ և այլ շէնքերն և մեծագործութիւններն այնչափ տպաւորութիւն չեն ըներ նորեկին վրայ, որչափ այն անհամար ժողովրդեան բազմութիւնը որ գոյնզգոյն ոդուններու նման կը զեռայ, և գլխաւորապէս բնիկ ժողովրդեան քաղաքին մէջ, ուր տեղւոյն անձկութեանը պատճառաւ վրայէ վրայ խռնած կը բնակին։ Ուրիշ մէկ մասնաւորութիւն մըն ալ որ մարդուս վրայ տպաւորութիւն կ'ընէ, է անոնց թաղական բաժանմունքները։ Դասակարգութեան խտրութիւնը ատելութեան չափ արմատացած է մէջերնին, որոյ հետեւանք է որ միշտ իրարմէ որիշ բնակին։ Թէպէտ եւ առեւտրական կեանց մէջ հաղորդակից են մէկմէկու։

Այս ժողովրդեանս վրայ տեսնուած գործունէութիւնը, իրենց դգեստին մասնաւորութիւնը, իրենց չարժուածքը, իրենց վաճառականական ձեռնարկը, եւ այն փոյթը որով քաղաքականութեան վիճաբանութեանց կը մասնակցին, հետեւանք կը համարին անգղիական քաղաքակիրթ վարչութեան որ կրցեր է իրենց վրայ անանկ զօրաւոր կենդանութիւն մը տպաւորել։

Կրօնական շարժմունքն իսկ ուրիշ գլխաւոր տպաւորութիւն մը կ'ընէ օտարականին վրայ, որու ամեն քայլ առնելուն, ամեն փողոց խաչորելուն մէջ մէկ երկրպագութեան վայր իրեն ընդ առաջ կ'ելլէ։ Հոս դից փառազարդ տաճար մըն է կանաչ ու կարմիր ներկեալ, իր յատուկ դից պատկերներովը, անիմաստ եւ այլանդակ արձաններովը ու զարդերովը, եւ անհատնում երկրպագուաց բազմութեամբը։ Երկու քայլ անդին մահմեդականին մզկիթը կը կագնի, ուր լուրջ ջերմեռանդից խումբք կը յաճախեն ի լրումն օրինական արարողութեանց։ Քանի մը քայլ անդին կրակապաշտ Փարսիին մշտարաց տաճարն է, ուսկից անշիջանելի հրոյ մշկաբոյրը ողջոյն փողոցը կը լնու։ Եւ ի պսակ ամենայնի՝ այս ամենայն կրօնից որբավայրից միջոցին մէջ ցրուած կը տեսնես քրիստոնէական աղօթատեղեաց բազմութիւնը, որոց ճակտին կենաց քառաթեւ փայտը կարծես իւր ծոցը կը հրաւիրէ այլադեներից խումբերը։

Բայց աւելի նշանաւոր է երկու դասուց ժողովրդեան կրօնական աղօթասիրութիւնը։ և այս գլխաւորապէս կը դիտուի մերձ ի ճեմելի դաշտորէս ծովեզերաց, ուր բազմութիւնը խուռն կը դիմէ մասնաւորապէս արեւմտից ժամանակ։ Մահմեդականն ու

Փարսին գլխաւորաբար այս աղօթասիրութեան ցոյցը կուտան հասարակաց առջին։ Փարսին դրեթէ աւուր ամեն ժամանակ կը տեսնես որ բազմութեամբ ցրուած այն ընդարձակ տեղւոյն վրայ, աղօթագիրքը ձեռքը, մերթ ծունր և մերթ կանգուն բարձր ձայնիւ իւր աղօթքը կը մատուցանէ ելլող կամ մեռնող արեգին հանդէպ։ Բայց գլխաւորապէս արևմտից ժամանակ է որ այն զբօսալի ծովափին վրայ ամեն վիճակի, ամեն սեռի եւ ամեն հասակի Փարսին կը զեռայ. նոյն այն ժամանակ որ արեգը հորիզոնը խոնարհելով ծածկուելու կը հանդերձի դիւշերուան տեղիք տալով։ Ի՞նչ պատկառանաց ուրախութիւն այն դիմաց վրայ, ի՞նչ լուիկ ծափահարութիւնք, ո՞րչափ երկրպագութիւնք, ո՞րչափ ողջոյն եւ աղօթք կը մատուցուին այն լուսոյ արքային, այն կենատու սկզբան՝ որ իւր ջերմութեամբը բոլոր բնութեան կեանք կը շնորհէ։

Շատք եւս այն բազմութենէն քան ըզբազումս ջեռմեռանդք իրենց սրտին թափը չզսպելով՝ տեղատեալ ծովուն թաց աւազուտին վրայէն յառաջ կը խաղան ծովաջրոյն մերձ. զոգցես համարելով թէ որչափ մերձագոյն մատչին խոնարհող լուսատեղ, նոյնքան արդիւնաւոր կ'ըլլան իրենց աղօթք։ Հոն այն խոնաւ աւազուտին վրայ և մերձ ի ջուրն իրենց երկրպագութիւնքն կ'ընեն, աղօթքնին կը մատուցանեն, ջրէն լի ափով կ'առնուն եւ երեսնին ու ճակատնին կը մերձեցնեն, և յետս ընդ կրունկն չեն դառնար մինչեւ լուսատու ջահը իւր երեսը խսպառ չծածկէ։

Հ. Յ. Վ. ԻՍԱՎԵՐՏԵՆՑ

(ԲԱԶՄԱՎԷՊ)

ՏԵՂԱԳՐԱԿԱՆ

ՆԱՐԵԿԱՑԻ Ս. ԳՐԻԳՈՐԻ ՎԱՆՔԸ

Գաւաշու Նոր գիւղի դիմացը՝ Ոշտունեաց դաշտի արեւմտեան մասի վրայ կը տեսնուին Գաւաշի Գայմագամանիստ նախկին խանի բեկորները։ Այս աւերակ խանի հարաւակողմը, բլրի մը սրտի վրայ շինուած է 20-25 տնւոր Սարէք անուն քիւրդ գիւղը։ Թէ եւ Վան գնալու պողոտան մեր յիշած աւերակ խանի առջեւէն կ'անցնի, սակայն մեք իբր սրտակարօտ մի հայ ուխտաւոր Սարէք քիւրդ գիւղի հիւսիսէն անցնող նեղ ուղիէն անցնինք և հետաքրքրութեամբ մ'աչքերնիս այս ու այն կողմն ածենք։ Տեսարանը շատ զմայլելի եւ հորիզոնն այնքան ընդարձակ որ, անհնար է ո՛ր և է սրատես աչքի մ'եկերել զայն. մէկ քառորդ ժամ հապիւ կը տեւէ այս ճամբան, ու մեք հետզհետէ մեծ հետաքրքրութեան մը ենթարկուելով՝ փոքր ինչ առլեմ զառիվերէ մը վեր կ'ելնենք։ Որքան վեր ելնենք, այնքան տեսարանը կը գեղեցկանայ ու սրտաթունդ զմայլման մը մէջ կ'ընկղմինք։ Ամատ մէկէն դէմերնիս կը բացուի Նարեկայ վանուց չորս գմբէթը, համանուն գիւղն իւր ամբողջ շէնքերովն։ Այս տեսարանի դիւթիչ ազդեցութեամբ քանի յառաջենք կը զօրանայ փափագնիս, երբ մեր աջ կողմէն Նարեկացի սուրբ հօր աղօթատեղւոյ այրը կը նշմարենք։ Տղայ էինք դեռ, դեղջուկ բարեպաշտ ծնողաց մը բերնէն ստէպ կը լսէինք Նարեկացւոյ հիասքանչ հրաշագործութեանց եւ հրեշտակային կենաց պատմութիւնքն։ Այնքան խոր ազդած էր երանելի սուրբ հօր կենաց նկարագիրն եւ անունը սրտիս մէջ որ, դժբաղդ մօրս նման ամէն պատահարաց մէջ այդ սուրբ վարդապետի անունը յօդնութիւն կը կրկնէի։ Նարեկացին հայ դեղջուկների պաշտպանն եւ բարեխօսն է. այս հաւատքով ապրած էին ծնողքս, եւ այս հաւատքը ներշնչած էին յիս...։ Քանի մօտենանք այդ սրբազան տեղեաց, կը զօրանայ սրտերնուս բարախումը։

Նարեկայ վանքն, իւր պատմական եւ հնագիտական երեւոյթով, ազգային տարեգրութեանց մէջ կարեւոր տեղ մը ունի։ Վանուցս շէնքն իւր երբեմն ի՛նչ կոչում ունենալուն մեծ ապացոյց մ'է։

Ներս մտնենք վանուցս նախադռնէն՝ որ բացուած է դէպի արեւմուտ. մեր առջեւն եղող մեծ ու ընդարձակ բակի ձախ կողմը կառուցուած է եկեղեցւոյ հոյակապ շէնքը, չորս գմբէթով՝ որոց տեսքը վեհութիւն մը

կ'ազդէ բոլոր չէնքին։ Բակի աջ կողմը կը բարձրանան այն երկյարկ տայի սենեակներն եւ խուցերն՝ որոնք արդիւնք են ժամանակակից վանահօր մ'երկարժամանակեայ վայելմանց։

Եկեղեցւոյ դռնէն ներս մտնենք։ Սակայն տակաւին տաճարի դրան սեմին ոտք չը կոխած, նախագաւթին վրայ բարձրացող զանգակատունը դիտենք։ Կարմիր եւ ճերմակ գոյնզգոյն քարերով կազմեալ այս չէնքն ունի մի առանձին ճաշակ հայկական ճարտարապետութեան։ Այս զանգակատունը երկու դարու մօտ տարեւորութեան ապացոյց մը կուտայ՝ Աղթամարայ Խիզանցի Յարութիւն կաթողիկոսի մասնաւոր հոգածութեան արդիւնք հռչակելով զայն։ Եւ սակայն այսպիսի չէնքի մը իր զարդ կախուած երկու բոժոժակաձեւ հնչակները չեն պատուաբեր նմա։ Առաջին անգամ որ ներս կը կոխենք տաճարի դռնէն՝ քառակուսի ձեւով մի չէնք է որ կը տեսնենք։ Սորա աջ ու ձախ կողմերը կան մէկմէկ տաճարներ իրենց յատուկ անուններով։

Աջակողմեան տաճարն յանուն Սանդրխատոյ կուսին կառուցեալ ամենէն հին եւ գողտրիկ չէնք մ'է։ Շէնքի չորս անկիւններէն ձեւացած խաչաձեւ կաթողիկէի վրայ կը բարձրանայ նաեւ մի բարձր գըմբէթ։ Սորա աջ կողմէն բացուած նեղ ու ցցկէկ դռնէ մը ծռելով ու ակնածանօք կը մտնենք փոքրիկ մատրան մը մէջ. դա այն վայրն է ուր կը հանգչի երանելի Ս. Գրիգոր։ Մատրան չէնքն՝ իւր ձեւի տարբերութեամբ պարզ կը ցուցնէ որ նախատաճարի չէնքի տարիքը չ'ունի։ Երանելի Ս. հօր գերեզմանը կը գտնուի անմիջապէս յաջակողմն, իւր վրայ կախուած ունենալով մի արծաթեայ կանթեղ. բարեպաշտ ուխտաւորաց մուտ ու ելը՝ զգալի կերպով մաշեցուցած է մատրանս սեմն եւ խիստ ոզորկութիւն մը տուած է սալայատակի քարանց։

Մեծ տաճարի ձախակողմեան բաժանումը՝ գեղեցիկ կաթողիկէիւ մի չէնք է։ Սա եւս Անանիա Շիրակացւոյ ննջարանը կը պատմեն լինել։

Մեր հետազօտութիւնը բնականապէս մինչեւ հոս վանուցս նիւթական մի մասին վրայ կը սահմանուէր. անցնինք հիմա այս կէտն եւ ակնարկ մ'ալ բարոյականին դարձընենք։ Ուղեւոր մը՝ քանի հեռու է այսպիսի կարեւոր հաստատութենէ մը, ու միայն նորա ֆիզիքական երեւոյթը կը գրաւէ իւր ուշն՝ ա՛յնքան տարբեր է իւր զգացումն, ո՛րքան բուռն այն տեղէն որ կը ձգէ զնա դէպի նոյն վայրը։ Եւ սակայն երբ կը մտնենայ նմա, եւ պահ մը լրջօրէն հետազօտէ ամէն ինչ, այդ պարագային հակապատկեր երեւոյթ մը կ'ունենան նորա բոլոր մտածումներն։ Նարեկայ վանուց նըման հռչակաւոր եւ կարող վանք մը որ ունեցած է նաեւ յանցելում իւր փայլն, այժմ բարոյապէս և նիւթապէս արգահատելի վիճակի մ'ենթարկուած է։

Մեր ասա այցելած առաջին առթիւ, Վանայ Առաջնորդարանի միջոցաւ դեռ նոր վանահայր կարգուած էր վանուցս Գեր. Յ. Ս. Եպիսկոպոս Խիզանցի։ Ն. Սրբազնութիւնն իւր չէնարար բնաւորութեամբ ձեռնարկած էր կազդուրել այս հաստատութեան հոգեվարք վիճակը։ Զորրորդ այցելութեանս Ն. Սրբազնութիւնը հեռացած և վանքն իւր առաջին վիճակին մօտիկնալու շաւղին մէջ գտանք։

Նարեկայ վանուց Միաբանութիւնը կը բաղկանայ 7-8 մշակներէ եւ քանի մը հօտաղ ու 2-3 որբ տղաքներէ։ Նարեկայ վանուց շուրջը կը պարփակէ Նարեկ գիւղի բնակչաց խրճիթները թուով 75-80։ Վանուցս չէնքն իւր դիրքով վսեմութիւն մը կուտայ նմա։ Նարեկացիների վիճակը բաւական մը խիթարական է նիւթապէս, սակայն բարոյապէս խիստ տխուր։ Նարեկայ վանքն ունեցած է երբեմն բաւական քանակութեամբ ձեռագիր գրեանք, որոց ամենն ալ հետզհետէ եկող վանահարց անհոգութեան երեսէն մնան ճարակ դարձած են։ Մեք մեր աչքով տեսանք գեղեցկագիր Աւետարանի, Աստուածաշունչի և զանազան գրեանց փչրանքներն՝ որոնք մուկերի առջեւէն աւելցած էին։ Միայն ձեռագիր աւետարանի մը յիշատակարան գտանք, զոր նոյնութեամբ կ'արտագրեմ հոս. «Ի Մեծի Թուականիս Հայոց ՊԾԱ., եւ ի Կաթողիկոսութեան Հայկազնան սեռի Տեառն Դաւթի Աղթամարեցւոյ՝ որ եւ եղբայրն Տեառն Զաքարիայի Հայրապետին վկայեցելոյն ի Տեառնէ, մարտիրոսական արեամբ յԱմիրայէն Ոստա-

նայ։ Եւ ի թագաւորութեան այլասեռից Թամուր Լանկի՝ որ և յաղթող անպարտելի։ Եւ յայսմ ամի եմուտ ի տունն Հորովմոց եւ նուաճեաց զամենեսեան ընդ ձեռամբ իւրով եւ զամիրապետն աշխարհին Ելտրում անուն ընդունեաց և կապեաց որդւովք հանդերձ։։։Եւ արդ գրեցաւ Ս. Աւետարանս ի քաղաքիս որ Զիշան անուն կոչի, ընդ հովանեաւ Ս. Աստուածածնի, Ս. Սարգսի եւ Ս. Գէորգայ զօրավարաց։ ի վայելումն Յովհաննէս եւ Սուքիաս Քահանայից եւ քեռորդւոց Նորա։» Ամբողջ մէկ քանի էջերն այս եղանակաւ այլ եւ այլ անուններով լեցուած են։

Ղ. Պ. ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆՑ

ԵՐԿՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ

Դ.

ԱՄՈՒՍՆՈՅ ՄԸ ԽՊՃԻ ԽԱՅԹԵՐՆ

(Շար. նախորդ թուէն և վերջ)

Այն օրէն Մատլէն վերստին ստացաւ իւր իշխանութիւնը բովանդակ, եւ ընդ հուսկ, որպէս երբեմն, տ'Օրշան հաճեցաւ Նորա բոլոր փափաքները գոհացնել։

Ի Փարիզ վերադարձան և նախկին կենցաղավարութիւններին ձեռք առին։

Մատլէն նախ անկեղծ եղաւ. Ռօպէրի սէրն ու ներումը կը խանդաղատէին զինք. տարի մ'անցաւ եւ այս տարուան միջոցին չար դաղափար մ'իսկ չ'անցաւ տիկին տ'Օրշանի մտքէն։ Բայց այնպիսի բնութիւններ կան՝ ոյց համար բարին տեսակ մ'անհաճոյ մթնոլորտ է յորում ընդ երկար չեն կրնար կեալ։ Ի բնէ ախտամոլ դոլով, սուրբ խինդեր, նուիրական արբեցութիւններ վաղասահիկ հրապոյր մը միայն կ'ընծայեն տանոնց։

Մատլէնի խնամակալն հարիւր հազար ֆրանք թողած էր իրեն, երբ Պլանքարի քոմէն էր. տ'Օրշան պէտք եղած ձեւակերպութիւնները կատարած էր, որպէս զի կինը կարենար այս գումարն ուզածին պէս տրամադրել։

Ռօպէր Մատլէնի ներելէն վերջ, իրաց այս վիճակը փոխել չէր խորհած։ Իւր միակ մտածութիւնն էր բարեբաստիկ ընել զգ Մատլէն եւ Անթոնինի համար փայլուն ապագայ մ'ստեղծել։ Ուստի այս վերջին նպատակն իրագործելու համար շահադիտութեանց մէջ նետուեցաւ, յորս ամենահոյակապ յաջողութեամբ մը մատնանիշ ըլլալով, նոր յարաբերութիւններ, նոր պարտականութիւններ ստանձնեց։ Ցաճախ, երբ կինն ի թատրոն կը տանէր, կ'ստիպուէր մէկ երկու ժամ առանձին թողուլ զայն օթեակին մէջ։

Մնաց որ Մատլէն այս մասին փոքրիկ յանդիմանութիւն մ'իսկ չէր ըներ. պէտք չէ՞ր որ Ռօպէր իւր հարստութեան վրայ հոկէր, Նորա աճման ձեռնտու եւ կարող ըլալիք անձերը տեսնէր և անոր մեծնալուն միջոցները փնտռէր։

Օրէրա-Գոմիքի բաժանորդ գրուեցան. Մատլէն ուզած էր զայդ. երեկոյ մը, չուրջ ժամը տասն եւ մէկին, տ'Օրշան օթեակը վերադառնալով պարապ գտաւ զայն։

— Կինս գնա՞ց՝, հարցուց կին պաշտօնէին։

— Այո՛, պարոն, շատոնց գնաց։

Ռօպէր տուն վազեց։

— Տիկինը վերադարձա՞ւ, հարցուց դըռնապանին։

— Այո՛, պարոն...։

Տ'Օրշան առանց սուելի մտիկ ընելու վեր ելաւ եւ սենեակը մտաւ՝ ուր լիակատար մթութիւն մը կը տիրէր։

Ռօպէր ներքնասենեակէն. ճաշատունէն եւ սրահէն անցաւ՝ որոց դռները բաց էին, գոչելով.

— Մա՛տլէն, Մա՛տլէն։

Առանց պատասխան մ'ստանալու այսպէս մինչեւ կնոջը սենեակն ելաւ եւ դըժբաղդութենէ մը վախնալով լոյս վառեց։

Ամենէն առաջ նշմարեց որ մեծ խառնաշփոթութիւն մը կը տիրէր այս խուցին մէջ. կարասիները տեղերնէն շարժած, ձըգոցները դատարկ էին. դարանի մը պահարանները՝ յորում Անժէլիք, Տիկին տ'Օրշանի սենեկապանուհին, տիրուհւոյն հա-

դուստերը կը տեղաւորէր, նոյնպէս լիովին պարապ էին։

— Գողցուած ենք։ Բաւ է որ չարագործք Մատլէնի եւ Անթօնինի կենաց խընայած ըլլան, ըսաւ Ռօպէր մտովի, եւ անկարագրելի սարսափի մը ճարակ լեալ բոլոր տունը պտըտեցաւ, սակայն ոչինչ զըտնելով դատերը սենեակը մտաւ։

Փոքրիկն Անթօնին իւր փոքրիկ անկողնիկին մէջ կը ննջէր, հեգիկ եւ խաղաղիկ, լուսակալի մը լոյսով լուսաւորեալ։

Ժան Լընուար ալ, որ տ'Օրշանի սպասաւորն էր, հոն չէր։

Ռօպէր ի զուր կոչեց զանոնք, հուսկ յետոյ դռնապանը վեր առնլով.

— Ինչո՞ւ ըսիք ինձ թէ կինս վերադարձած էր, հարցուց անոր։

— Պարոնը պատասխանիս վերջը չ'սպասեց, ըստ որում, եթէ այսպէս չ'ընէր, պիտի գիտնար թէ տիկինը վերադառնալէն վերջը նորէն մեկնած էր։

— Մեկնա՛ծ, կրկնեց տ'Օրշան զոր կը գրաւէր սարսափելի իրականութեան նախազգացումն։

— Այո՛, պարոն, իւր սնտուկներովը։

— Բայց ե՞րբ։

— Ժամն իններն։

Ռօպէր գերագոյն ճիգ մ'ըրաւ որ իւր յուսահատութիւնն եւ ցասումը չը պայթին այս մարդուն առջեւ։

— Շատ լաւ, ըսաւ, գացէք։

Յետոյ, դռնապանին երթալէն վերջ, վրան գոցած դուռը վերստին բանալով.

— Ո՞ւր է՛ Ժան, ո՞ւր է Անժէլիք, գիտէ՞ք, հարցուց Ռօպէր։

— Այո՛, պարոն։

— Գացէք փնտռեցէք, կ'աղաչեմ։

— Անհնար է այդ, պարոն, որովհետեւ թէպէտ քաջ գիտեմ թէ թատրոն գացած են, ուր տիկինը զրկած էր զիրենք, բայց կատարելապէս անծանօթ է ինձ թէ ո՞ր թատրոնըկ ը գտնուին։

Ռօպէր ալ չը կրցաւ ինքզինքը բռնել. կ'սկսէր սասկնալ։

Մատլէն փախած էր։

Այս համոզումն նախ եւ առաջ զՌօպէր լիովին վհատութեան մը մէջ մղեց՝ որուն վաղ իսկ յաջորդեց ահարկու բարկութիւն մը. յետոյ Ռօպէր լացաւ։

Ուրեմն այս կին զինք չարչարելու համար ստեղծուած էր. ուրեմն կորուսեալ արարածուհի մ'էր նա, և որ յոռեգոյնն է, չար մայր մը. անոր ըրած ներումը, վեհագոյն ներում՝ նախատեալ ամուսնոյ մը որ յանցաւորուհին անդունդէն դուրս քաշել զիջանելով, սէրը վերստին ընծայած էր նմա, չէր կրցած բարոյացնել այդ ապականեալ բնութիւնն։

— Բայց ո՞վ առաւ նորէն ձեռքէս զայդ կին, գոչեց, ո՜հ, այս մարդն ալ միւսին պէս, այն թշուառական Բոլին նման պիտի սպաննեմ։

Եւ այս նոր մեքենայութենէն հետք մը գտնելու համար՝ զոր Մատլէն լարած էր և զոր իւր անդարմանելի ելքովը միայն կ'իմանար Ռօպէր, սկսաւ կնոջը թուղթերը պահելու ծառայող կարասիներուն ամենափոքր խորշիկներն իսկ խուզարկել. աննշան բաներ միայն գտաւ. ոչինչ գիր գաղտնայայտ. ոչինչ նշանակ. եւ իւր խուզարկութենէն հրաժարելու վրայ էր երբ յանկարծ աչացն առջեւ ինկաւ նամակ մ'որուն գիրը յոյժ ծանօթ էր իրեն. այս թուղթը տը Պրիվին էր՝ զոր վկայից միոյն խնամքովը Մատլէնի հասցուցած էր. վերջին թուղթ մը մենամարտի պահուն։

Մատլէն տարփածուին մահէն երկու օր վերջն ընդունած էր այս նամակն։

Ահա տ'Օրշանին կարդացածը.

« Մա՛տլէն.

« Պիտի մեռնիմ։ Երկու ժամէն ընդ Ռօպէր կը մենամարտիմ, եւ ներքին նախազգացումս մը կ'ըսէ ինձ թէ Ռօպէր պիտի սպաննէ զիս։ Արդարութիւն պիտի ընէ, ըստ որում իմ ըրածս վատութիւն ու մատնութիւն էր, եւ կենաց ողջակէզն իսկ, ըստ իս, չը պիտի կրնայ փոխարինել այն յանցանքն՝ զոր գործեցի մոռնալով զիւր բարեկամութիւն և հրապուրուելով ի ձէնջ. բայց չեմ ուզեր զրաւիլ ի կենաց, մեր ոճրին ծանրակշռութիւնը առանց մեր մէջէն անոր վրայ բեռնաւորելու՝ որ աւելի յանցապարտն եղաւ։ Դուք էք զիս սպաննողն, և որչափ ալ մահն աչքս առած ըլլամ, չեմ ընդունիր որ կարծէք թէ զայդ չը գիտնալով կը թողում աշխարհս։

« Ինչե՞ր չ'ըրիք ձեզ համար զգացած խօլ

եւ յանցապարտ կիրքս ինձ ներշնչելու համար։ Ինչե՞ր չը փորձեցիք որ մեր զազրելի շնութեան մեղսակիցն լինիմ. ահ նենգաժէ՛տ եւ վտանգաւոր համբարու, պարտէի խոյս տալ ձեր հայեացքներէն, եւ աշխարհ մը դնել մեր միջեւ՝ որպէս զի ձեր համբոյրները չը կարենային ինձ հասնիլ. յայնժամ պարկեշտ մարդ պիտի մնայի։ Ջանահնար եղէք դուք համեստ ըլլալ, եւ եթէ դարձեալ ձեր ճանրուն վրայ հանդիպիք բարեսիրտ եւ միամիտ էակ մը, խնայեցէք անոր իմ յիշատակիս՝ զոր կը կորսնցունէք եւ զոր կ'սպաննէք։

« Մնացէք բարեաւ։ « ԲՕԼ »

Այս նամակին Ռօպէրի վրայ որած տպաւորութիւնն անեկարագրելի է. լաւ մը հասկնալէն առաջ տասն անգամ կարդաց զայն։

Կենացն ընկերուհին ընելու համար ի՞նչպիսի կին մ'ընտրած էր ուրեմն։ Մատլէն Բօլի ո՛չ թէ անձնատուր, այլ անձնամատոյց եղած էր, ի կիր արկանելով բոլոր այն հրապոյրներն՝ ոյց զօրեղ ազդողութեան Ռօպէր քաջահմուտ էր, եւ այս յոռեսիրտ, գաւուճ, անհաւատ, անպատիւ կնկան, այս անձնաւորեալ անառակութեան համար արիւն թափած էր։

— Մատլէնը պարտ էի պատժել. մարդասպան մ'եմ, գոչեց Ռօպէր, այդ թշուառականին, այդ քոսոտ ոչխարին համար աշխարհիս մէջ հանդիպած մարդոցս ամենաանկեղծն, ամենապարկեշտն սպաննեցի։ Ո՛վ Բօլ, իմ խե՛ղճ եւ սիրեցեալ Բօլս, ներէ՛ ինձ։

Ժան Լընուարի և Անժէլիքի վերադարձն ընդմիջեց զՌօպէր։

Տ'Օրչան ի վաղուց կը ճանչնար զԺան Լընուար և իրր կատարեալ պարկեշտ մարդ մը կը նկատէր զնա, թէպէտ Ժան հրամանատարի մը դէմ ապստամբութեան համար ծանր պատիժ մը կրած էր։

Ժան Լընուար նաւաստի էր. Ռօպէրի ծովային պաշտօնին մնալէն ի վեր թողած չէր զայն մինչ ցայն օր՝ յորում նաւուն ըսպայներէն միոյն վրայ ձեռք վերցնել յանդգնած էր։

Ի՞նչ էր Ժանին այս ցասման շարժառիթն։

Գաղտնիք մ'էր այդ. արդէն սպայն ո՛չ ումեք համակրելի էր, եւ յետ մի քանի ամաց, Թուլօնի նաւահանգիստը մեռած էր արկածի մը մէջ՝ որ միշտ անբացատրելի մնաց։

Քանի մ'օր վերջ Ժան Լընուար՝ որ ժամանակէ մ'ի վեր իւր ազատութիւնը գտած էր, եկած աղաչած էր զՌօպէր Նորա քով ծառայութեան մտնելու համար։

Տ'Օրչան Նորմանտիան թողլով կուգար նորէն ընդ Մատլէն ի Փարիզ հաստատուիլ։ Անթօնինի երիտասարդութիւնն անձնուէր խնամքներ կը պահանջէր։

Լընուար՝ իւր վաղեմի սպային մօտ, Անժէլիքի պատասխանատուութիւնն յանձն առնելով, Ռօպէր նոցա երկուքն ալ ընդունեցաւ։ Մատլէն հաւանեցաւ այս ընտրութեան։

— Ինչ՞ի համար աւելի առաջ չ'եկար ինձ, ըսած էր Ռօպէր ցԺան, տեսնելով զայն։

— Պարտք մ'ունէի կատարել, պատասխանած էր Ժան. այժմ կը հասնիմ, իմ պաշտօնակալս, ըստ որում կրնամ ձեզ ըլլալ, բոլորովին ձեզ, մի՛ միայն ձեզ։

Ռօպէրի եւ Ժանի անցեալ յարաբերութեանց արդիւնքն եղած էր տեսակ մը պատահական մտերմութիւն՝ որ նոցա մէջ կը տիրէր. Ժան իւր պաշտօնին մէջ ի գործ կը դնէր այն մեթոտական կանոնաւորութիւնը՝ զոր աշակերտութիւնը կ'ուսուցանէ եւ այն յարգաճանաչ ընտանութիւնն՝ որով կը վարուին նաւաստիք իրենց տիրոջ հետ, երբ կ'զգան թէ յայնմ կը ձգուին կատարեալ համակրութեամբ մը և անձնուէր մեծարանօք։

Բարի ծառայի մը տիրուհւոյն պարտական եղած բոլոր ակնածութիւնները Ժան կը տածէր Մատլէնի համար, բայց սրտով չէր սիրեր զայն։

— Այս կին, լիառագաստ նաւու մը պէս կը դարձունէ իմ տեղակալս, կ'ըսէր իւրովի։

Եւ ըստ իւր կարծեաց, տ'Օրչան ուրիշներուն կամաց հպատակելու մարդ չէր, այլ ինքն անոնց հրամայելու էր։

— Ա՜հ, սահաւասիկ ես, դոչեց Ռօպէր զԺան տեսածին պէս. ո՞ւստի կուգաս։

— Սիրքի թատրոնէն, իմ տեղակալս։

Ինչ կը պաշտէր զինուորական թատերախաղերն։

— Տիկին Մատլէն մեզ ընծայեց տեսարանն։

— Եւ դուք, աղջիկս առանձի՞ն կը թողուք, շարունակեց Ռոպէր ցասմնացայտ ձայնով մը, դէպ ի Անժէլիք դառնալով։

— Տիկինը խոստացած էր ինձ դստերը հսկելու պաշտօնն ինք յանձն առնել, պարո՛ն, պատասխանեց քաջ կինը դողդղալով։

— Լաւ է, ըսաւ տ'Օրչան՝ որ վերջապէս կը հասկնար թէ Մատլէն փախուստն ապահովելու համար ոչինչ չէր խնայած։ Բայց որո՞ւ հետ խոյս տուած էր. Ռոպէր վաղ իսկ սորվեցաւ զայդ, հետեւեալ համառօտ յօդուածով՝ որ միւս օրն երեւցաւ թատերական փոքր լրագիրներէն միոյն մէջ.

« Կարեւոր փոփոխութիւն մը տեղի ունեցաւ յՕբերա-Գոմիք, Պ. Օպէրի նոր թատրերգին բաշխման մէջ։

« Մարգիզի դերը՝ զոր առաջին անգամ պիտի նուագէր վերնաբամբ երգիչ (թէնոր) Վալպրանշ, Պ. Ֆ...ի կոմանէ պիտի երգուի, որուն համար գրուած էր արդէն թատրերգն։

« Տնօրէնութեան ձեռք առած այս որոշման պատճառն անհաւատալի դէպք մ'է։ Տնօրէնութիւնն յետ այսորիկ պիտի ըգուշանայ շատ զգայուն բաժանորդուհիներէ։ »

Հինգ տարի առաջ, նուագամոլ մը Սէնթ-Անթուան արուարձանին բակերէն միոյն մէջէն անցնելով տակառագործի մը երգելն լսած էր՝ որ իւր մուրճը մեծ հարուածներով զարնելով երգն ամանակով կը նշանակէր. հոյլուր բայց անհնչակ ձայն մ'ունէր. այլ տակայն երգամոլը մտիկ ընելով, հետաքրքրութեան վաղ իսկ զարմացում յայտնեց եւ գնաց նորատի տակառագործը գտաւ։

Փոքրիկ ծաղիկ անտառաց
Որ միշտ, յաւէտ կաս ծածկած,
Փնտռեմ ըզքեզ այլ ի զուր
Ի դաշտ ի մարգ ի բլուր
Ըսելու քեզ մի անգամ...

Կ'երգէր տակառագործն։

— Ներեցէք բարեկամս, ըսաւ անոր երգամոլն։

— Բարեկա՞մ. ի՞նչ. ի՞նչ ըսիք։

— Յայժ սիրուն ձայն մ'ունիք. երաժի՞շտ էք. խաղերնիդ գիտէ՞ք։

— Խաղե՞ր. ի՞նչ ըսել է այդ։ Երգելու համար խաղի պէտք կա՞յ միթէ։ Ահա քեզի լաւ պաւեշտ մը։ Գացէք, գործերնուդ գացէք, իմ բարի քաղքենիս, պարապ տեղը չէ որ դիս Սոխակն-Բոլիթ կ'անուանեն։

— Ի՞նչ կը շահիք, շարունակեց նուագամոլն՝ առանց վհատելու, ըստ որում դեռատի գործաւորն, հակառակ իւր ռամիկ կերպարանքին, սիրուն դէմք մ'ունէր եւ երիտասարդ մանչ մ'էր ուժեղ և առուգահասակ։

— Բայց ի՞նչ նպատակ ունին ձեր այդ հարցումները, հարցուց Սոխակն։

— Գուցէ զձեզ հարստացնել։

Աւելի երկար չը պիտի շարունակենք այս խօսակցութիւնն որ ելքը ծանօթ է և յորմէ այս հատուածը միայն քաղեցինք Մատլէնի նոր տարփաւորին վրայ ճշգրիտ գաղափար մը տալու համար։

Երեք տարուան յարատեւ խնամքներով, երգամոլն տակառագործը ներկայելի տղայ մը եւ արուեստագէտ մ'ըրած էր՝ որ քիչ հանճարեղ չէր, բայց դիւրաւ կը հասկցուի թէ այսքան կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ, պէտք եղածին չափ փոփոխում մը կարելի չ'ըլլալով ի գործ դնել, գեղեցիկն Վալպրանշ թեթեւ ֆրդեղ (ֆէլա) մը միայն ունէր արագօրէն տարածուած իւր կոչտ բնաւորութեան վրայ։

Մատլէն ի՞նչպէս սիրահարած էր անոր։

Հարցուցէք չերեփակոթին (փէրվանէ պէօճէյի), խենդ լուսոյ համար, թէ ինչո՞ւ իւր կենաց փոխարինութեամբ կուգայ թաղանթագեղ թեւերն այրել ակնախտիղ կրակեստղին։

Աղետալի ճակատագրեր կան. եւ արագասահ է զառիվայրն յոռի բնաւորութեանց համար՝ որք կը գահավիժին մեղասյարտ կիրքերու խորխորատին մէջ։

Մատլէն ետ առած էր իւր անձնական հարստութիւնը կազմող երկու հարիւր հազար ֆրանքներն այն սեղանաւորէն՝ որուն քով ի պահեստի դրուած էին, և Վալպրանշի

հետ ի Միացեալ-Նահանգս մեկնած էր ուր հոյակապ առաջարկութիւններ ըրած էին վերնաբամբ երգչին։

Երբ տ'Օրշան ասոնց ամենն ի վեր հանեց, կնոջն համար ատելութիւն եւ արհամարհութիւն միայն զգալ սկսաւ, եւ յարաճուն մտածութիւն մը եկաւ գրաւեց իւր միտքն։

Այդ մտածութիւն որ նախ խորին ցաւ մ'էր, խղճի զարհուրելի խայթերու փոխուեցաւ։

Արիւնազանգ ուրուական մը շարունակ առջեւը կը կանգնէր։ Բոլ տը Պրիվի ուրուականն էր այն։

Ի զուր Ռօպէր մոքէն հեռացնել կ'ուզէր այս ահեղատեսիլ պատկերն։ Ի դերեւ եւ լան բոլոր ջանքերը։ Դատերն ունեցած սէրն իսկ անկարող էր։

Լռասէր եւ մթազգած եղաւ հէքն Ռօպէր, առողջութիւնը խանգարեցաւ։ տենդը կանխեց զառանցութիւնն, եւ այս զառանցութիւն վերջապէս սարսափելի, բստմնելի, լացերով եւ ծիծաղներով խառն յիմարութեան մը յանգեցաւ։

Պլանքար քովը առաւ զՌօպէր, յուսալով թէ կը խելացնէ զայն։ Մեծագան խնամքներ տրուեցան, գիտութեան ամենազգու միջոցներն ի գործ դրուեցան, բայց հիւանդութիւնն անխախտ մնաց։

Տարուան մը մէջ, Ռօպէրի ստուերը միայն մնացած էր, մազերը ճերմկած էին, քամակը կորացած, մարմինն անհնարին նիհարութիւն մ'ունէր, և սուր ծիծաղով մը և աննկարագրելի արտասանութեամբ մը յաճախ կը գոչէր։

— Ա՜հ, ա՜հ, ա՜հ, բարեկամս սպաննեցի, այո՛, այո՛, սպաննեցի։

Ամէնն այդ էր։ Երբէք ուրիշ խօսք մը չէր խուսափեր շուրթերէն։

Գիշեր մը զինքն հսկող պահապանը տեսաւ որ անկողնին վրայ դժուարաւ ելնելով։

— Հո՜ն է, հո՜ն, կը տեսնէ՞ք, կը գոչէր տարաբաղդ անմիտը ձեռքով ցուցուցնելով երեւակայական արիւնաթաթաւ ստուերն։ Գնա՛, շնո՛ր, գթութի՛ւն, բայց գնա՛ կ'ըսեմ, Բո՛ղ, իմ խեղճ եւ սիրեցեալ Բոլս։ Ա՜հ, ա՜հ, ա՜հ, բարեկամս սպաննեցի։

Յետոյ վար ինկաւ։ Պլանքար ազդարարուելով անմիջապէս վազեց։ Այլ տարաբաղդին մահը միայն կրցաւ հաստատել։

— Հէք Ռօպէր, ըսաւ տոքթորն։ Ա՜հ, քանի՞ ամուսիններ, եթէ յառաջագոյն կարենային նախատեսել զամսթալից ապագայն այն կնոջ՝ որ համար մարդ մը սպաննել կ'ուզեն, թանի՜ ամուսիններ չը պիտի մեռնամարտէին և Ռօպէրի դժբաղդ վախճանը պիտի չ'ունենային։ . . . . . .։

ԼԷՕԲՕԼ-ՍԹԱԲԼՕ Թրգմ. Յ. Մ. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ
Կայսրան Մուսթաֆա-Բաշայի

ՎԵՐՋ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

ԱՌ

ՕՐ. ՄԱՇԱ ՍԷՐԿԷԵՒՆԱ ՊԱՒԼՈՎԱ

(ԱՍՏՐԱԽԱՆԻ ԹԱՏՐՈՆՈՒՄ)

Աղջի՛կ, սեւ սեւ քո աչեր,
Լարուած յօնքիդ աղեղէն,
Ինձ սուր նետեր հրացայտ
Հերի՛ք այդքան արձակեն։
Հազար ու մէկ պսպղղուն
Մարդ կեղէն թիմեռնիկներ
Հազար ու մէկ սչրանքով
Ասա՛, այո՛, շուրջ են պատեր,
Այլ դու ես մէն միայնակ –
Զեմ գիտեր ի՞նչպէս ասած–
Խորհրդաւոր մի բնազդմամբ
Վառ սիրոյս կապտող դարձած։

Ասացի զքեզ մոռանամ,
Սիրուենք կան ասա բի՛ւր հազար։
Հայեացքս, այո՛, քո դէմքէն
Յետ դարձընեմ այրաբար,
Այլ մագնիսի սլլաքին
Ո՞ր սուստ կարէ բռնանալ,
Որ չը պտշնու սիրակէպ
Հիւսիսայգին լուսափայլ։
Աչք ու յօնքդդ, ոպնիաղ

Քո մազերին պերճ հիւսուած
Ցայտնում են ինձ քո դաղտնիքն
Որտին խոր ազդող դարձած։

Աղջի՛կ, Մասեաց ես բամբիշ,
Արի՛ ուղիղն ինձ ասա։ —
Հայ տիպ, տիպարդ հրապուրիչ
Մատնում են դքեզ անխնայ։
Կապուտակն ու չիկահեր
Գեղեցկուհեացդ այդ ի պար
Թելերն հոգւոյս սիրատարփ
Թրթռին միայն քեզ համար։
Այլ չը գիտեմ թէ ինչի՞
Հայ երկնքին մեր Աստուած
Քո քնքոյշ սիրուն լեզուէն
Հնչւում է «Եյ Բօղ»[1]) դարձած։

Քո քնքոյշ սիրո՛ւն լեզուն
Օտար բարբառ թող հնչէ,
Քո գեղանազ հասակըն
Օտար տարազ զարդարէ,
Այլ բիբերիդ սեւ սաթերն
Ի՞նչպէս կարես դու ծածկել,
Որոց մէջ ես չը կարդամ
Հայ արիւնէդ՝ Հայ տառեր։
Ո՜հ, կ'սիրեմ ես ըզքեզ —
Թէ եւ սրտով դառնացած,
Երբ տեսնում եմ Մարիամիդ՝
Խորթ «Մաշան»[2]) մի քօղ դարձած։

Մաշա՛, իմ սիրուն Մաշա՛,
Անուն, տարազ ու լեզու
Զեն կարող իմ զգացմունս
Խեղդել՝ քեզ սէր չը տալու,
Այլ կ'երկնչիմ — մի՛ գուցէ
Հայաստանի վե՜հ ոգին
Մի օր ծոցիդ ծալքերէն
Թռչի դիմաք վշտագին,
Երբ տ՝ոնէ իւր հրեշտակն
Օտա՜ր աստղերըն սիրած,
Օտա՜ր կրռոց սեղանին
Իւր սիրտըն զոհող դարձած։

Դարձի՛ր ապա, թո՛ղ փայլ տան
Քո պատկերին հրաշագեղ
Քո կուսական ժպիտներն
Վարդ շրթունքէդ սիրազեղ։
Մեր մայր – լեզուի բառերը
Թո՛ղ տան շնչիդ ջերմութիւն,
Թո՛ղ մեր տառեր՝ քո սէրը
Հրով բոցով յիս հեղուն։
Պիտի տեսնես դու յայնժամ
Աչքդ՝ գեղոյդ զմայլած,
Այլ սիրտըս՝ Հայ Աստղկանդ
Սուրբ հոգւոյն պաշտող դարձած։

Քո բոսորակ այտերին
Թո՛ղ Հայ շրթունք տան համբոյր,
Քո նոր կոկոն ատինքներն
Հայ սրտի թո՛ղ տան հրապոյր,
Զի այն բերան ու այն թուշեր
Կայծ կ'արձակեն շշմրհական,
Որոնք ունին միմեանց հետ
Ընտանի կապ բընական։
Պրկէ՛ ապա կապն Աղգի
Գողարիկ մատովդ ոլորուած,
Որ հարազատ հրեշտակիկք
Տեսնես՝ քեզ գգուող դարձած։

Թէ ո՛չ՝ մի օր էլ դժբաղդ
Քո յիշատակն անէծքով
Պիտի յիշէ ապագայն,
Ինչպէս քո մօրն անդորով,
Որ բեզ չ'ուսոյց իբրեւ Հայ
Երգել քո պերճ Հայրենիքն,
Եւ թովել քաղցրիկ ձայնովդ
Նորա պանդուխտ հեք որդիքն,
Երբ ցոյց տայ չիրմիդ վերայ
Խորթ տառերով սեւ գծուած
Մաշա Սերգեեւնա Պաւլով[1])
Մի Մալական՝ հող դարձած։...

ԱՌԱՆՁԱՐ

[1]) Եյ Բօղ — Աստուա՛ծ վկայ։
[2]) Մաշա — Մարիամ։

[1]) Մարիամ Սարգսեան Պողոսեանց։

ԶԱՆԱԶԱՆՔ

ԱՐՁԱԳԱՆՔ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆ

Նոր գիտութիւն մը. — Ձեռքի դիծերն. — Մենամարտ. — Ճօն Լ. Սիւլիվան. — Երկու օրիորդաց կռիւը. — Մարտ շուներու մէջ. — Նախագահին ընծայ մը. — Նիհարնալու միջոց. — Շուն մը որ մարդերէ աւելի կարժէ։

Նոր գիտութիւն մ'ալ։ Կարծեմ կըրնանք տեսակ մը բաղդասացութիւն կոչել զայն։

Երբ մանուկ էինք մեր ծերունի հայրերը ձեռքերնուս դիծերը ցնցելով մեր հետայրամ կամ կծծի լինելը կը դուշակէին։ Մենք բանդագուշանք մը կը կարծէինք, և գուցէ շատ անգամ ծաղու իսկ առարկայ եղած է արեւելքցւոց սոյն գործ։ Բայց այսօր գիտութեան մը անուամբ կուզուի մկրտել այս նոր բաղդասացութիւնը։ Կարծեմ թէ կրնանք կոչել սա «գիտութիւն ձեռաց»։

Պ. Նէրօն Ալէն անցեալները Լոնտոնէն եկաւ Ամերիկացւոց հաղորդելու սոյն նոր գիւտ որ արդիւնք է ութ տարուոյ երկար աշխատութեան։ Այս պարոնը մօտերս պիտի խօսի իւր գիւտին վրայ տեղւոյս Զիքէրին Հօլ անուն մեծ շէնքին մէջ ուր կ'ըսուի թէ շատեր պիտի համախմբին ունկն դնել նոր գիտնականի թէ նոր խենդի խօսքերուն։

Սոյն «ձեռքի թագաւորը» մարդուս ապագայն ու բնաւորութիւնը կապուած կը կարծէ նորա ձեռաց դիծերուն հետ։ Եթէ ճշմարտութիւն մ'է այս, ուրեմն Ալէն մեծ գիւտ մ'ըրած է։ Սոյն «ձեռագիտութեան» չի հաւատացող կարգ մը անձեր կը կարծեն թէ կարծր նիւթեր շօշափելէ կամ գործածութենէ առաջ կուգան ձեռքի դիծերը, սակայն ապացուցեալ է թէ նորածին երախայներու ձեռքերուն մէջ անդամ կը գտնուին այս դիծերն եւ ասկէ զատ տակաւին չի ծնածներու ձեռաց մէջ իսկ նշմարուած են դիծեր։

Այս երիտասարդ իւր մատաղ հասակէն ուշադրութիւնը կը դարձուցէ ձեռքերու վրայ։ բաւական ատեն անցնելէ եւ այդ առթիւ բոլոր գրուածներն աչքէ անցուցնելէ ետքը Ալէն Փարիզ կ'երթայ ու կը խորհրդակցի այլ եւ այլ գիտնականաց հետ։ Անկէ յետոյ կ'սկսի իւր մեթոտով իմաստասիրել խնդիրն եւ վերջապէս ութ տարի հազարաւորներու ձեռքեր քննելէ վերջ կը յայտնէ գիտնալ «ձեռքերու լեզուն»։

Պ. Նէրօն ըսած է լրաբերի մը թէ ինք տիկնոջ մը կամ օրիորդի մը հետ սեղան չը նստիր կամ պտըտելու չ'երթար նորա ձեռքերուն դիծերը չը տեսնելէ առաջ։ Այսով վարպետորդի «գիտնականը» կը հասկնայ եղեր իւր ընկերոջ բնաւորութիւնն եւ ըստ այնմ կը շարժի։

Սոյն պատմութիւնն ընող լրագիրը կը շարէ քանի մը անձերու ձեռաց դիծերու պատկերները զորս ստացած է ձեռագէտէն ու դոցա նշանակութիւնները կը պատմէ։ Ալէնի, տարիներ առաջ, դոցա վրայ ըրած դուշակութիւնները ճշմարտութիւն գտած են եղեր։

Նմանապէս պատմուած էին նոյն լրագրի մէջ մի քանի գլխաւոր գիծերու նշանակութիւններն որք կը բացայայտեն եղեր մարդուս ապագայ ամուսնութեան որպիսութիւնն։

Ալէն մէկու մը ձեռքերը քննած ատեն նորա ծանուցած է թէ քիչ ատենէն անդիի աշխարհ պիտի ճամբորդէ. խեղճ մարդը չարագուշակ երիտասարդի ըսածը հաստատած է իւր մահուամբ։

Մինչեւ հիմա «ճակատագիր» մը կար հրապարակի վրայ, այսուհետեւ «ձեռքի գիր» մ'ալ կ'աւելնայ, որ անշուշտ Արարչի մատներով գրուած է եթէ Ալէնի ըսածներ ցնորք չեն։

Քանի որ ձեռքի վրայ կը խօսինք չի մոռնանք Սիւլիվանի ահեղ ձեռքն որ մենամարտի մը մէջ նորէն իւր հակառակորդը դետին տապալեց։

Մենամարտի դէշ սովորութիւնն եթէ արեւելեան ժողովրդոց մէջ ծնունդ առած լինէր վայ մեր գլխուն. արդեօք ո՞րչափ պիտի պախարակէին մեզ։ Բայց որովհետեւ

այս վայրագութիւնը նուիրագործուած է քաղաքակրթեալ ազգաց մէջ, հետեւաբար եթէ առաքինութիւն մը չէ գէթ վայրենութիւն ալ չի կրնար կոչուիլ։

Հոս մենամարտի տարբեր տեսակներ կան, բայց սովորականն եւ ընդհանուրը ձեռքի կռիւն է որ շատ անգամ շահու համար տեղի կ'ունենայ։ Զէնքի մարտը (Եւրոպացւոց պէս) ծանր պարագայներու եւ մեծ վէճերու արդիւնքն է ընդհանրապէս։ Բայց պէտք չէ կարծել թէ ձեռքի կռիւն անվտանգ ու թեթեւ բան մ'է. պատմեմ։

Այս երկրի մէջ ո՛չ միայն մենամարտներու այլ եւ հասարակ կռիւներու առթիւ մարտնչողք բռնցի հարուածներ կը տեղան իրարու վրայ։ Ընդհանրապէս հարուածները գլխի կ'ուղղուին։ Կարծեմ ներելի չէ ուրիշ տեղ մը հարուածել, վասն զի ամենէ վտանգաւոր տեղը գլուխն է։ Սակայն սարսափելին է ձեռնոցաւոր կռիւն (կլով ֆայթ)։ Այդ ձեռնոցները բաւական կարծր են որոց հարուածները մահացու են շատ անգամ։ Եթէ ես մարտնչելու լինիմ մէկը պէտք է որ օգնէ ձեռքերուս այդ ծանր ձեռնոցները կրելու համար։

Սիւլիվան նշանաւոր կռուող մ'է. կարծեմ թէ ամէն կռուի մէջ յաղթող հանդիսացած է. բայց շատ հարուածներ ալ ըստացած է. իւր ահեղ աջ ձեռքը սարսափ կ'ազդէ մարդուս։ Այս անձ ամսոյս տասն եւ չորսին մարտ մը ունեցաւ ի Սան-Ֆրանչիսկո Բիան անուն անձի մը հետ։ Լրագիրք մանրամասն գրեցին այս կռիւն, որ վերջացած է ի նպաստ Սիւլիվանի եւ այս շահած է տասն երկու հազար տոլար։

Ահա ուրիշ կռիւ մ'ալ, որ հետաքրքրական է իւր տեսակին մէջ։ Նիւ-Եորքի վերի մասին մէջ նշանաւոր չէնք մը լեցուն է եղեր անցեալ գիշեր յիսուն անձերով։ Պարզ խօսակցութեան մը մէջ օրիորդ մ'ուրիշի մը վրայ խօսելով կ'ըսէ թէ օրիորդ Սմիթի մայրը ձիւնի պէս ճերմակ չէ եւ օրիորդ Սմիթ դայս լսելով կը բարկանայ ու լաւ հարուածմը կ'ինչեցնէ աղջկան երեսին։ Իրարանցում մը կը տիրէ։ Տանուտէրն կը խնդրէ հանդիսականներէն որ հանդարտին ու կ'առաջարկէ երկու օրիորդներուն որ իրենց մէջ խնդիրն կարգադրեն ուրիշ մի տեղ.

Բոլոր ներկայք 131րդ փողոցը կը դիմեն ուր կայ մի բաց վայր բաւական ընդարձակ։ Ժամը գիշերուան ինն է եղած։ Երկու կողմանէ վիայներ կը պատրաստուին և օրիորդք կ'սկսին մարտնչիլ։ Խայտառակութիւն խայտառակութեանց։ Բոլոր ներկայք շրջանակ մը կը կազմեն ու անտարբեր կ'սկսին կռիւն դիտել։ Երկու օրիորդաց ալ երեսները արիւնով կը ծածկուին և յետոյ մին գետին կը տապալի շնչասպառ։

Սովորութիւն է Ամերիկայի մէջ ոչ միայն մենամարտներու, այլ և փողոցի մէջ պատահած կռիւներուն չմիջամտել։ Քանի մը շաբաթ առաջ պատահեցայ երկու անձանց որք զիրար կը բզկտէին. կռիւն սաստիկ էր։ Երկու մարտնչողք ալ արեան ու ցեխերու մէջ պլլուած էին։ Ոչ ոք չկար միջամտող։ Ամէն ոք անտարբեր կեցած կը դիտէր, կարծես թէ ցոյց մը կամ կատակերգութիւն մը տեղի կ'ունենար. վերջապէս ոստիկան մը վերջացուց մարտը ձերբակալելով երկու կռուողներն ալ. սակայն զարմանալին այն է որ եթէ շուներ կռուին փողոցին մէջ ժողովուրդն քար ու փայտերով կը բաժնէ զանոնք թէ անտարբեր է իւր համասեռներուն համար։

Այսպէս ալ յիշեալ երկու օրիորդաց կռուին դիտուած է իբր մի զուարճացուցիչ տեսարան։ Բայց վերջապէս որոշեալ ժամանակը լրանալէ յետոյ կը դադրի կռիւն ու երկու մատնչողք զիրար համբուրելով կը հաշտուին «ովհեթ-պոպիէն» պեղը եկած էր։ ի՞նչ ցնորք։ Արդեօք առանց կռուելու ասոնք չէին կրնար զիրար համբուրելով հաշտուիլ, միթէ արիւնն կրնա՞յ լինիլ հաշտարար դատաւոր։

Նորէն կռիւ։ Այս անգամ կռիւը շուներու մէջ է, մարդիկ խեղճ կենդանիներն կը կռուեցնեն ոստիկի համար. Այս կռիւն առաջինն ու նշանարարագոյնն է իւր տեսակին մէջ որ տեղի ունեցաւ անցեալ շաբաթու ի Նիւ-Եորք (Նիւ-Ճէրզի)։ Քսանի չափ անձինք ժողվուեցան հանդիսատես լինելու համար։

Կռուող երկու շուներն էին Ճիմ և Տիք և յաղթող կողմի տէրն պիտի ստանար 2 հազար 500 տոլար։ Որոշեալ ժամին երկու կենդանիներն ի հանդէս կը բերուին ուր մէկ ժամի չափ զիրար հոտուրտալէ վերջ իրարու վրայ կը ցատկեն։ Երկու բոպէի չափ կենդանիք մէկմէկու փաթթուած կը մնան երկու ոտից վրայ կեցած։ Կռիւը կը սաստկանայ բայց վերջապէս Տիք որ կը կշռէ 48 փունտ գետին կը փռէ իւր հակառակորդն և խածնելով անոր պարանոցէն կ'սկսի ցընցել։

Դժուարաւ կռիւն կը դադրեցուցնեն ու կ'ազատեն Տիքի ահռելի ակռաներէն յաղթահարեալն որոյ տէրը կուտայ 2,500 տոլարը։ Տոքի տէրը կռիւէն յետոյ ըսած է թէ ինքն պատրաստ է իւր շունն կռուեցնել որ և է ամերիկեան շան հետ. եթէ Տիք յաղթուի ինքն պատրաստ է 5000 տոլար տալ դայն յաղթողին տիրոջ։

Քանի որ շան վրայ կը գրեմ պատմեմ նաև Միացեալ-Նահանգաց Նախագահին ընծայուած շան մը առթիւ տեղի ունեցող հետաքրքրական մի դէպք։

Անցեալները Պ. Ֆիլիվէնտի բարեկամներէն մին շուն մը կը տանի ի Հուայթ Հաուզ ի նուէր Նախագահին։ Այս այցելուն կը մտնէ իւր ընծային հետ Ֆիլիվէնտի սենեակն ուր մի ուրիշ շուն ալ կայ եղեր։ Նախագահը չնորհակալութեամբ կ'ընդունի այս ընծայն. շուներն իրարու կը հանդիպին ու կսկսին կռուիլ։ Ի զուր տեղն ներկայք կը ջանան միջամտել։ Կենդանիք կը տաքնան ու կռիւը կը սաստկանայ։ Վերջապէս տեսնելով որ կարելի չպիտի լինի սոյն մարտը դադրեցնել և մանաւանդ հոն կենալն ալ վտանգաւոր սեպելով Նախագահն, հիւրն և ուրիշ ներկայք դուրս կ'ելնեն։ Հուսկ ուրեմն դուրսէն օգնութիւն կուդայ ու դժուարաւ խաղաղութիւնն կը հաստատուի երկու կենդանեաց մէջ։

Պ. Ֆիլիվէնտ, որոյ պատկերը տեսած են անշուշտ մեր ընթերցողք, գիրուկ ու վայելչադէմ մի անձ է։ Իւր ընտրութենէն յետոյ աւելի սկսած էր պարարտանալ, անանկ որ հիմա նեղութիւն սկսած է զգալ։ Անցեալները դարման մը տանելու համար այս վիճակին ինքզինքը բժշկի մը ցոյց կուտայ։ Այս վերջինը հետեւեալ կերպերը կը դտնէ. նախ կը պառկեցնէ զՖիլիվէնտ իւր կռնակին վրայ ու կը պատուիրէ որ իւր ոտքերը բարձրացնէ օդին մէջ։ Նախագահը կը հնազանդի։ Պատուէրն է յետոյ երկու ոտքերը զոյգ բռնելով օդին մէջ շրջել բորակ մը կազմելով։ Այս առաջին կերպն է որոյ շարունակ գործածութիւնը պիտի նիհարցնէ մեր գիրուկ Նախագահն, Ահա երկրորդ կերպը։ Ֆիլիվէնտ կը պառկի երես ի վար իւր մեծ փորին վրայ. ձեռքերն ու ոտքերը գետին դնելով կը բարձրանայ օդին մէջ ու այդպէս կը մնայ բաւական ատեն։ Թէ՛ այս եւ թէ՛ առաջին կերպերը պիտի շարունակուին ի նիհարութիւն։ Սակայն Աստուած խելք տայ բժշկին, փոխանակ այսպիսի միջոցներու աւելի լաւ էր Նախագահը մի քանի շաբաթ գործարան մը յղել ուր լաւագոյն դարման մը կը գտնէր իւր գիրութեան։

Միչիկան՝ Նահանգի մէկ գիւղաքաղաքին մէջ հրդեհ կը ծագի վերջերս։ Վիլսըն Կօնի տունը կը ծածկուի բոցերու մէջ։ Տունը փլչիլ կ'սպառնայ։ Այս միջոցիս տիկին Կօն ու իւր փոքրիկ զաւակը տան մէջ կը գըտնուին. ո՞վ կրնայ ազատել զանոնք։

Մարդիկ անկարող էին բոցերու մէջ մտնել։ Սակայն մի շուն արիաբար վտանգին մէջ կը նետուի. ամէն ոք կ'ապշի։ Պահ մը յետոյ հաւատարիմ կենդանին մանկիկը դուրս կը բերէ անվնաս իւր բերնովը բռնած։ Տիկինը ներսն էր տակաւին։ Կենդանին բոցերու մէջ կը նետուի նորէն. եւ ահա տիկինն ալ կ'ազատի։ Սակայն այս վերջնոյ ազատումէն յետոյ տունը կը փլչի ու շունը միայն աւերակաց տակ կ'անշնչանայ։ Արկածին՝ փոխանակ երկու անձեր՝ մի անգին կենդանի կը զոհուի։

Հ. ԷԿԻՆԵԱՆ

ՄԱՍԻՍԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ԱՌԱՋԱՐԿԵԱԼ ԽՆԴԻՐՔ

Թիւ 21. (Մաս թիւ 3814)

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

12 Դեկտեմբեր 1886

Ամէն կրթասէր Հայու համար բերկրանքի լուր մ'էր Իզմիրի Մեսրոպեան նորակառոյց վարժարանի բացումն զոր պաշտօնական եւ մասնաւոր հեռագիրք ու թղթակցութիւնք ծանուցին հանգիստէ։ Վսեմ. Յովհաննէս էֆէնտի Սպարդալեան եւս, այդ հոյակապ վարժարանի վերաշինողն, յատուկ հեռագրաւ հաղորդեց զայս առ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրն, ճշմարիտ բարերարաց եւ վեհանձն հոգւոց յատուկ համեստութեամբ։ Բացման հանդէսը կատարուած է նոյ. 30ի կիւրակէ օրն նախագահութեամբ Տ. Մելքիսեդեկ Սրբազանի, կրթական համազգային հանդիսի մը երեւոյթն առնլով, այդ կրթական յարկի տակ այնքա'ն համակրանօք համախմբուած են եղեր հայ եւ օտարազգի ժողովուրդ, պաշտօնատարք, կրօնական պետեր, մամլոյ ներկայացուցիչք եւ այլք։ Գաւառին Վսեմ. կուսակալն՝ Խալիլ Բիֆթի փաշա անձամբ պատուելով հանդէսն՝ քաջալերական եւ պատուաբեր խօսքեր ուղղեր է առ Վսեմ. Յովհաննէս էֆէնտի եւ առ գործօն ազգայինս Իզմիրի։ Զանազան բանախօսութիւններ արտասանուեր են ներկայից, մասնաւորապէս Մխիթարեան վարժարանի վերապատուելի Տեսչին, յունական Ամալֆէա լրագրոյ տնօրէնին, երկսեռ վարժարանաց տնօրէն Մ. Մամուրեան էֆ.ի եւ այլոց կողմէ. ամենէն աւելի սրտագին ծափահարութեամբը ողջունուեր են Սպարդալեան էֆ.ի խօսքերն՝ որովք հանդէսը բանալով, վարժարանին բանալիներն յանձներ է առ Տ. Մելքիսեդեկ Սրբազան։ Ն. Սրբազնութիւն ընտիր ատենախօսութեամբ մը բացատրելով Վսեմ. Յովհաննէս էֆէնտիի այս նոր բարերարութեան մեծ նշանակութիւնն, օրհներ է Սպարդալեան դերդաստանն. ապա խօսելով ընդհանուր դաստիարակութեան վրայ, դրուատալից բանիւք հաչակեր է Օդոստ. Սուլթանի ազատամիտ եւ կրթասէր զգացումներն որոց շնորհիւ Թուրքիոյ Հայք կ'ամէին ու կը զարգանան, վայելելով կրօնի, խղճի եւ դաստիարակութեան ազատութիւն։ Յաւարտ հանդիսին Վսեմ. կուսակալն, Ս. Առաջնորդն եւ բազուկ հրաւիրեալք Սպարդալեան էֆէնտիի ապարանքը գնացեր են ուր փառաւոր սեղան մը տրուեր է։

Այս կրթական հանդէս որ մեր Զմիւռնիաբնակ ազգակցաց արդի եւ ապագայ մատաղ սերնդեան առջեւ կրթական վաղեմի հաստատութեան մը դուռները կը բանայ նոր փայլով մը քաղցր տպաւորութիւն կը թողու ո'չ միայն ի Զմիւռնիա, այլ ամենուրեք ուր որ Հայ մը կայ եւ ազգային եւ օտար մամուլն բերկրութեամբ կ'արձանագրեն այդ անմոռաց բարերարութեան յիշատակն։

Զմիւռնիոյ Պատ. ազգայինք, նախաձեռնութեամբ իրենց Ս. Առաջնորդին, կը փութան նաեւ կարեւոր բաժին մ'ունենալ բարեգործական այն ընդհանուր շարժման մէջ զոր յառաջ բերաւ Արսլանպէկի Հրդեհն։ Ամեն կողմէ ինքնայօժար ջանք մը կը տեսնուի նպաստ եւ օգնութիւն հասցուցնելու։ Յանձնաժողով մը կազմուած է Պատրիարքարանի մէջ, Պատր. Փոխանորդ Գեր. Իւթիւճեան Ծ. Վարդապետի նախագահութեամբ, որ պաշտօն ունի նուիրատուութիւններն ապահովապէս իրենց տեղն հասցուցնել։ Մասնախումբեր կազմուած են զանազան քաղաքաց եւ Պոլսոյ գլխաւոր թաղերուն մէջ։ Մասնաւոր յիշատակութեան արժանի է Գատը – գիւղի մասնախումբն որ քանի մ'օրուան մէջ յաջողած է 200 ոսկւոյ գումար մը հանգանակել եւ կը շարունակէ իւր հանգանակութիւնն։

Կեդրոնին մէջ ազգային կարեւոր դէպք մը չ'ունեցանք վերջին օրերս։ Պատրիարքական նախորդ փոխանորդ Գեր. Ռուսճուքլեան Հայրն ընդունած լինելով Կեսարիոյ առաջնորդութիւնն, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը Բ. Դանէն խնդրած է նորա պաշտօնը վաւերացուցող Պէրատն։

Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան Ատենապետ Յակոբեան Միքայէլ էֆէնտիի հրաժարման առիթ տուող միջադէպը փա-

կուած լինելով, Միքայէլ էֆէնտի Ս. Պատրիարք Հօր հետ սիրալիր տեսակցութիւն մը ունենալէ յետոյ վերստանձնած է զիւր կարեւոր պաշտօն, ի մեծ գոհունակութիւն համայնից։ Որովհետեւ խնդիրը Սամաթիոյ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ դրան վրայ դրուելիք Ցիշատակարանի ձեւէն ծագում առած էր, պէտք է յարել թէ այս խնդիր ամեն կողմանց համար գոհացուցիչ եղանակաւ կարգադրուած է։ Աւասիկ նորաշէն եկեղեցւոյ դրան վրայ դրուելիք արձանագրութիւնն որ Ազգ. Վարչութեան կողմէ ի պաշտօնէ հաղորդուած է Սամաթիոյ Թաղ. Խորհրդոյն.

« Տաճարս Սրբոյ Գէորգայ, յետ հըր- »
« կիզման յամին 1866, ողորմութեամբն »
« Աստուծոյ վերաշինեցաւ ի հիմանց, ի »
« Պատրիարքութեան Տ. Տ. Յարութիւն »
« Սրբազան Արքեպիսկոպոսի Վեհապետ- »
« եան, սկզբնաւորեալ ջանիւք հոգելոյս »
« Պատրիարքին Տ. Տ. Ներսէս Ս. Արքե- »
« պիսկոպոսի Վարժապետեան եւ լիա- »
« ձեռն մասնակցութեամբ երկուց հարա- »
« պատացն ազգասիրաց Միքայէլի եւ Յով- »
« հաննու Յակոբեան որք պատճառ եղեն »
« չինութեանս զմի երրորդ մասն ծախուց »
« նուիրելով յօժարամիտ։ »

« Ցիշատակ սոցա եւ համայն բարե- »
« պաշտ աշխատաւորաց և օժանդակողաց »
« եղեցի յաւերժ օրհնութեամբ։ »

Վերջին պահուն վարչական տագնապի զրոյցներ կը շրջին։ Վսեմ. Նուրեան էֆ. հրաժարական տուած է Քաղաքական ժողովոյ ատենապետութենէն եւ այս պատճառաւ Խառն ժողովը յարտասովոր նիստ կը գումարի այսօր։ Քաղաքական ժողովոյ Վսեմ. ատենապետին այս անակնկալ հրաժարման պատճառներն յայտնուած չեն տակաւին։

* * *

Ներքին լրոց մէջ, յիշատակելի կարեւոր դէպքն է նախարարական մասնակի փոփոխութիւնն որ տեղի ունեցաւ այս կիրակէ օր։

Վսեմ. Յակոբ փաշա Գազալեան անուանեցաւ Ելեւմտից Նախարար, պահելով հանդերձ կոյս. անձնական Գանձուն Նախարարի պաշտօնն։ Ելմտական նախարար Զիհնի էֆէնտի, բարձրացուելով Վէզիրութեան աստիճանի, առեւտրական նախարար անուանեցաւ փոխանակ Հագդը փաշայի։

Տեղական մամուլն միաձայն գոհունակութեամբ ողջունեց Վսեմ. Յակոբ փաշայի այսպիսի կարեւոր պաշտօնի մը կոչուիլն։ Այս առաջին անգամն է որ ոչ-մահմետական պետական անձ մը կ'անուանի Ելմտական նախարար, պաշտօն որ ըստ արժանւոյն ի գործ դրուելու համար կը պահանջէ խորին հմտութիւն ելմտական գործոց, վարչական տաղանդ, տոկուն աշխատասիրութիւն եւ մեծ վստահութիւն։ Օգոստ. Սուլթանն հաւատի լինելով թէ Իւր Հայազգի Նախարարն կը միացունէ այդ յատկութիւններ, Տէրութեան ելմտական գործոց դէկն եւս յանձնեց Ն. Վսեմութեան։ Այս անուանում առաւել եւս բարձր նշանակութիւն կ'ստանայ այնպիսի ժամանակ մը յորում ելմտական հիմնական բարւոքմանց վրայ կը խորհուի լրջօրէն եւ նախարարական յանձնաժողով մը որում կ'անդամակցէր արդէն Յակոբ փաշա, կ'ուսումնասիրէ ծրագիր մը որոյ պատրաստութեան նախաձեռնութիւնը Ն. Վսեմութեան կը պատկանի։ Բաց ի ազգային լրագրերէն, որք բընականաբար այս անուանումն պանծանօք յիշելու իրաւունք ունէին, թուրք եւ եւրոպական լրագիրք եւս ընդարձակ յօդուածներ կը նուիրեն առ այս եւ մօտաւոր ապագայի մը մէջ մեծամեծ բարւոքումներ կ'ակնկալեն Յակոբ փաշայի նոր պաշտօնավարութենէն։

Տ. Ա.

Արտօնատէր Կ. Ս. ԻՒԹԻՒՃԵԱՆ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՒԵԼՔ ԼՐԱԳՐՈՅ